

Ю. Ляшко

РАНЬОСКІФСЬКИЙ АКІНАК ІЗ ЧОРНОГО ЛІСУ

Статтю присвячено публікації залізного скіфського меча, який був нещодавно знайдений на околиці Чорного лісу на півдні Дніпровського Правобережного Лісостепу.

Ключові слова: озброєння, акінак, скіфський час, Чорний ліс, Український Лісостеп.

Влітку 2023 р. до фондів Кам'янського державного історико-культурного заповідника був переданий залізний скіфський кинджал, який був випадково знайдений на південно-західній околиці Чорного лісу, неподалік села Цибулеве Кропивницького р-ну Кіровоградської обл.

Знахідка збереглася дуже добре (рис. 1). Меч має брусковидне масивне навершя і також масивне метеликоподібне перехрестя так званого келермеського типу. За класифікацією А. Мелюкової, мечі та кинджали з такими навершьями і перехрестями належать до клинкової зброї 1-го відділу 1-го типу, яка датована другою половиною VII ст. до н. е. (Мелюкова 1964, с. 47).

Загальна довжина меча 39,5 см. Він дволезний, з клинком, що звужується в останній третині довжини. Маса зброї 515 гр.

Ширина перехрестя — 6,2, ширина навершя — 7,2 см, воно масивне з заокругленими краями.

Прямокутне руків'я має довжину 8,2, ширину 2,5 см. Воно жолобкувате і складається із трьох паралельних округлих у перетині поєднаних стрижнів — валиків, розділених вузькими заглибленнями. Клинок у перетині має лінзоподібну форму. Його довжина — 27, ширина біля перехрестя — 3,5 см. Леза клинка — паралельні одне одному та плавно звужуються до вістря в останній чверті довжини. По центру

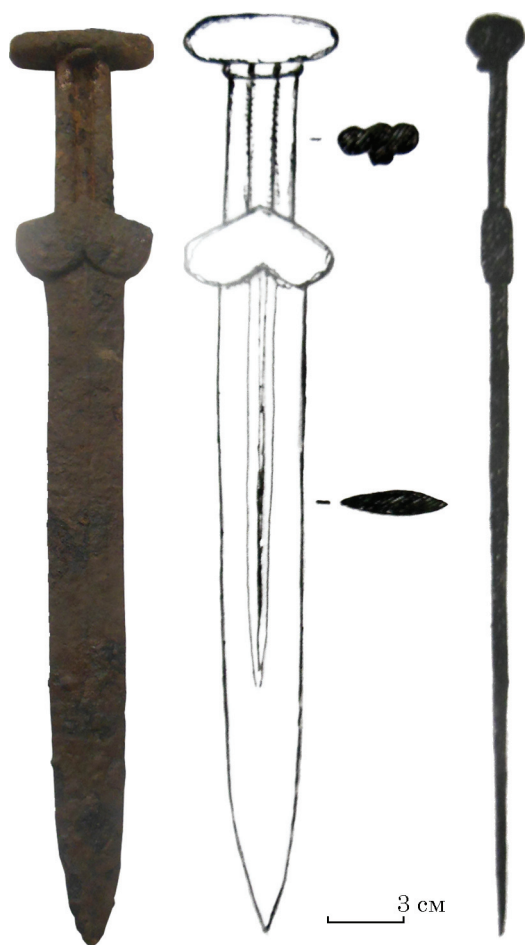
добре прослідковується ребро жорсткості у вигляді виступаючої лінії з жолобками по обидві сторони.

Особливістю меча є наявність під навершьям невеликої петлеподібної муфти для кріплення темляка, що надівався в бою на руку, щоб не втратити зброю. Такі петлі зафіксовані лише на архаїчних скіфських акінаках (Скорый, Зимовец 2001, с. 29—31). За твердженнями Д. Топала, акінаки келермеського типу з петлевидною муфтою характерні для келермеської клинкової зброї. Однак за його спостереженнями, ця технологічна особливість притаманна більш мечам ніж кинджалам, що мабуть пов'язує це з використанням їх у кавалерії (Топал 2021, р. 6).

Клинок разом з руків'ям виготовлений із однієї залізної смуги. Навершя і перехрестя з'єднані методом дуже акуратної проковки, так що сліди з'єднання майже непомітні. Як зазначає у своїй дисертації О. Шелехань — зброя з масивним брускоподібним навершьям, з'єднаним з руків'ям методом прошивки відноситься до найархаїчніших зразків, вона відома не лише в Українському Лісостепу і Степу, а зустрічається також у Молдові і Середньому Подонні (Шелехань 2016, с. 187—222).

Аналіз поширення скіфських мечів і кинджалів, за спостереженнями Д. Топала (Топал 2004, с. 26), в межах відомих локальних груп, дає картину переваги зброї великих розмірів в ареалі «скіфського центру» (Північне Причорномор'я — Крим — Кавказ) і малих розмірів — на периферії скіфського світу (Трансільванія — Молдова — Волго-Уральський регіон — Український лісостеп).

Стосовно аналогій короткому мечу подібного типу, то відомо кілька подібних за формою

Акінак із Чорного Лісу
Sword from Chornyy Lis

руків'я кинджалів, які походять із території Криму і Посейм'я. Зокрема, це два кинджали-акінаки другої половини VII ст. до н. е. знайдені біля Кубалач та Міжгір'я Білогірського р-ну Крима (Скорый, Зимовец 2021, с. 29—30). Можна згадати і знахідку з с. Коротожк Воронежської обл. Росії (Ворошилов, Золотарев 2013, с. 58). Досить близьким за формою і розмірами є кинджал, який зберігається у фондах Курського обласного краєзнавчого музею (Білинський, Шелехань 2015, с. 84, рис. 1: 1). Крім того, кілька таких кинджалів чи коротких мечів відомо із розкопок Володимирського могильника (Топал 2021, р. 15. fig. 3: 3, 8).

Клинка зброя з простим брускоподібним навершям і метеликоподібним перехрестям келермеського типу, з'являється на території Південно-Східної Європи, починаючидесь із другої половини VII ст. до н. е. Одним із відомих комплексів з подібним кинджалом в Правобережному Лісостепу, є поховання 1 в кургані 6 біля Яснозір'я в межріччі Росі і Тясмину, територіально недалеко від Чорного лісу. Там було знайдено майже цілком аналогічний акінак (довжина 44 см) келермеського типу з петелькою на рукоятці (Ковпаненко, Бессонова, Скорый 1994, с. 55, рис. 6: 1). Автори цих розкопок

датовують поховання серединою — другою половиною VII ст. до н. е. (Ковпаненко, Бессонова, Скорый 1994, с. 60). Тому і наш акінак можна з великою вірогідністю віднести до вказаного часу

На жаль, нам невідомо точне місце знахідки цього меча, тому важко сказати: це зброя втрачена під час військових подій чи походить із зруйнованого поховання або поселення. Однак навіть ця обставина не зменшує наукової вартості артефакту як ще одного зразка холодної зброї доби скіфської архаїки.

ЛІТЕРАТУРА

Білинський, О. О., Шелехань, О. В. 2015. Клинка зброя скіфського часу з Посейм'я. *Магістеріум. Археологічні студії*, 60, с. 82-91.

Ворошилов, А. Н., Золотарев, П. М. 2013. Находка акинака келермесского типа в правобережье Среднего Дона. В: Березуцкий, В. Д. (ред.). *Восточноевропейские древности*. Воронеж: Научная книга, с. 58-62.

Ковпаненко, Г. Т., Бессонова, С. С., Скорый, С. А. 1994а. Новые погребения раннего железного века в Поросье. В: Черненко, Е. В. (ред.). *Древности скифов*. Киев: ИА АН Украины, с. 41-63.

Ковпаненко, Г. Т., Бессонова, С. С., Скорый, С. А. 1994б. *Пам'ятники скіфської епохи Дніпровського Лісостепного Правобереж'я (Кієво-Черкаський регіон)*. Київ: Наукова думка.

Мелокова, А. И. 1964. *Вооружение скифов*. Свод археологических источников, Д 1-4. Москва: Наука.

Скорый, С. А., Зимовец, Р. В. 2021. *Скіфські древности Крима. Матеріали одної колекції*. Полтава: Асмі.

Топал, Д. А. 2004. Скифские акинаки: функциональное разделение и контекст обнаружения. В: *Антропологические исследования в Молдове. Материалы I научной конференции молодых преподавателей и студентов. 26—27 ноября 2004 г.* Кишинев, с. 19-33.

Шелехань, О. В. 2015. Знахідки клинкової зброї ранньоскіфського часу з Українського лісостепу. *Археологія і давня історія України*, 2 (21): Старожитності раннього залізного віку, с. 160-168.

Шелехань, О. В. 2016. *Мечі та кинджали скіфського часу Східноєвропейського лісостепу*. Дисертація канд. істор. наук. Київ: ІА НАН України.

Topal, D. 2021. Akinakai of Kelermes type: New Discoveries in Central and Northern Bessarabia. In: *New Discoveries in Central Bessarabia*. Kishinev, p. 1-20.

REFERENCES

Bilynskyi, O. O., Shelekhan, O. V. 2015. Klynkova zbroia skifskoho chasu z Posem'ia. *Mahisterium. Arkheolohichni studii*, 60, s. 82-91.

Voroshilov, A. N., Zolotarev, P. M. 2013. Nakhodka akinaika kelermesskogo tipa v pravoberezhze Srednego Dona. In: Berезutskii, V. D. (ed.). *Vostochnoevropейskie drevnosti*. Voronezh: Nauchnaia kniga, s. 58-62.

Kovpanenko, G. T., Bessonova, S. S., Skoryi, S. A. 1994a. Novye pogrebeniia rannego zhelezного veka v Porose. In: Chernenko, E. V. (ed.). *Drevnosti skifov*. Kiev: IA AN Ukrainy, s. 41-63.

Kovpanenko, G. T., Bessonova, S. S., Skoryi, S. A. 1994b. *Pamiatniki skifskoi epokhi Dneprovskogo Lesostepnogo*

Pravoberezhia (Kievo-Cherkasskii region). Kiev: Naukova dumka.

Meliukova, A. I. 1964. *Vooruzhenie skifov*. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D 1-4. Moskva: Nauka.

Skoryi, S. A., Zimovets, R. V. 2021. *Skifskie drevnosti Kryma. Materialy odnoi kolleksii*. Poltava: Asmi.

Topal, D. A. 2004. Skifskie akinaki: funktsionalnoe razdelenie i kontekst obnaruzheniia. In: *Antropologicheskie issledovanie v Moldove. Materialy I nauchnoi konferentsii molodykh prepodavatelei i studentov. 26—27 noiabria 2004 g.* Kishinev, s. 19-33.

Shelekhan, O. V. 2015. Znakhidky klynkovoii zbroii rannoskifskoho chasu z Ukrainskoho lisostepu. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (21): Starozhytnosti rannoho zaliznogo viku, s. 160-168.

Shelekhan, O. V. 2016. *Mechi ta kyndzhalы skifskoho chasu Skhidnoievropeiskoho lisostepu*. Dysertatsiia kand. istor. nauk. Kyiv: IA NAN Ukrainy.

Topal, D. 2021. Akinakai of Kelermes type: New Discoveries in Central and Northern Bessarabia. In: *New Discoveries in Central Bessarabia*. Kishinev, p. 1-20.

Yu. Lyashko

EARLY SCYTHIAN DAGGER FROM CHORNY LIS

In the summer of 2023, an iron Scythian dagger (short sword) was transferred to the storage of the Kamianka State Historical and Cultural Reserve, which was accidentally found on the southwestern edge of the Chorny Lis (Black Forest) near Tsybuleve village, Kropyvnytskyi district, Kirovohrad region.

The find survived very well. The dagger (short sword) is 39.5 cm long, double-edged, with a blade tapering in the last third of its length. Its weight is 515 gr. The width of the cross-bar is 6.2 cm, it is massive, butterfly-shaped, of the so-called Kelermes type. The width of the pommel is bar-shaped — 7.2 cm, it is massive with rounded edges. The rectangular hint is 8.2 cm long and 2.5 cm wide. It is grooved and consists of three parallel rollers, rounded in cross-section and separated by narrow recesses. The blade has a lenticular cross-section. The edges of the blade are parallel to each other and smoothly taper to the point in the last quarter of the length. In the center, a stiffening rib in the form

of a protruding line with grooves on both sides is well traced. The peculiarity of this dagger (sword) is the presence of a small loop under the pommel for the lanyard in order not to lose the weapon in a battle. Such loops are recorded only on archaic Scythian akinakes. According to D. Topal, akinakes of the Kelermes type with a loop are characteristic just for Kelermes bladed weapons. However, according to his observations, this technological feature is inherent rather for swords and short swords than daggers which seemed to be their use by cavalry.

Regarding the analogies of a similar type of dagger (short sword), several dagger hilts of similar shape, originating from the territory of Crimea and Seim river basin are known. In particular, these are two daggers of the second half of the 7th century BC found near Kubalakh and Mizhhirya of the Biloghir district in the Crimea. Blade weapons with a simple bar-shaped pommel and a butterfly-shaped cross-bar of the Kelermes type are known in the territory of South-Eastern Europe since somewhere from the second half of the 7th century BC. One of the available assemblages with a similar dagger in the Forest Steppe is the burial near Yasnoziryia, barrow 6, grave 1, where a short sword of the Kelermes type with a loop on the hilt was found. The authors of these excavations date this dagger to the middle or second half of the 7th century BC.

Unfortunately, we do not know the exact location of this dagger (short sword), so it is difficult to say whether this weapon was lost during military events, or comes from a destroyed burial or settlement. However, even this circumstance does not reduce the scientific value of this artifact, which is published as a new example of blade weapons of the Scythian archaic era.

Keywords: weapons, dagger, Scythian Age, Black Forest, Ukrainian Forest Steppe.

Одержано 29.04.2024

ЛЯШКО Юрій, Кам'янський державний історико-культурний заповідник, Кам'янка, Україна.

LYASHKO Yuriy, Kamyanka State Historical and Cultural Reserve, Kamyanka, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-9413-3036,

e-mail: pitim1968@ukr.net.